

FREDRIK ERIXON:

Argument från vänster

Att i krisartade termer karakterisera tillståndet inom olika politiska grupperingar är en populär verksamhet bland politiskt intresserade och i media. Intresset för denna genre verkar aldrig svika och det är egentligen inte speciellt konstigt. Politik är ju ett nollsummespel. Det finns alltid vinnare och alltid förlorare. Spelets regel är att en framgång för den ena måste bygga på en tillbakagång för den andra. Och eftersom det alltid finns förlorare, finns det alltid kriser. Det är liksom medialogikens första lag.

I den internationella debatten har krisgenrens blick sedan en tid tillbaka varit riktad mot den demokratiska vänstern. Inte speciellt förvånande, men jämförelsevis något sent, gjorde

denna debatt entré även i Sverige. Sedan åttiotalets upplopp har vi vant oss vid att höra dessa visor och hela svenska folket har kunnat stämma in. Socialdemokratins vankelmod har blivit folkhemmets sorgebarn, en klenod som pryder vardagsrummet tillsammans med familjeporträtten, Ikeamöblerna och teveapparaten. Till synes en given del av vår vardag.

Vänster i kris

Det budskap om vänsterns kris som media förmedlar och som otvunget rör sig i människors medvetande stämmer ytligt överens med verkligheten – vänstern har verkligen en kris. Men inte på grund av de orsaker som vanligtvis nämns. Vänsterns problem är inte att de har svårt att formulera ideologiskt hållbara uppfattningar om en utveckling av den star-

ka staten. Snarare det motsatta, att uttrycka en känsla för att statens omfångsrika räckvidd inte löser de problem den var tänkt för och att vänsterns epistemologi måste ge utrymme för synsätt som sätter icke-statliga sfärer i fokus.

Det är ett av budskapen i den amerikanska filosofen Michael Walzers bok *Argument från vänster* (Atlas, 1997) som nyligen givits ut på svenska. Walzer, som är verksam vid det ansedda Institute for Advanced Study i Princeton, har länge varit verksam inom den akademiska vänstern och kallar sig själv för socialdemokrat, vilket är mycket ovanligt med amerikanska mått mätt. *Argument från vänster* bygger på en rad essäer som tidigare publicerats och avslutas med en intervju. Bokens redaktör, Erik Berggren, är den som ställer frågorna.

Det kan tyckas vara märkligt att i denna tidskrift recensera en bok med uttalad vänsterprägel. Men titeln skall inte förleda, för bokens essäer är inte avgränsade just till vänstern utan

Argument från vänster, Michael Walzer, Atlas, 1997.

spänner över hela den politiska filosofin. Walzer försöker gripa tag i problem som finns såväl inom liberalismen som i marxismen, och ämnen väcker till diskussion i frågor som ligger inom filosofins ram men som inte kan sägas tillhöra den ena eller den andra ideologin.

Atomistisk syn

Basen i Walzers samhällssyn är den gemenskapsbetonade individuppfattningen. Teorin kan snarast ses som en negation till den atomistiska synen på människan som olika grenar inom liberalismen och socialismen gjort sig till tolk för. Istället för att se individen som en isolerad enhet i samhället fäster Walzer, i likhet med många andra, uppmärksamheten på att de processer som föranleder mänskligt handlande involverar många andra delar av samhällskroppen. Framför allt andra människor. Frågan är vilken roll som bör tillskrivas denna truism. I grunden handlar perspektivet om synen på individuella rättigheter, vilket förklarar varför många felaktigt tolkat vissa liberalers syn på individ och samhälle, och att på ett rättsfilosofiskt sätt integrera andra människors önskan om val framstår närmast som omöjligt. Walzer erkänner problematiken och konstaterar, något uppgivet, att alla ideologier åtminstone behöver inspireras av gemenskapssynen.

Sedan en lång tid tillbaka har den autonoma individuppfattningen växt sig starkare och fått verkningar i samhället. Möjligtvis har det i den förda

politiken inte funnits någon uttalad ambition att atomisera människan. I alla fall har politiken inte befattat sig med sådana djupa frågor. Men politikens konsekvenser är av atomistisk karaktär. Det har vi inte minst märkt i Sverige. Valfärdsstaten har, på gott och ont, haft som ambition att bryta olika beroendeförhållanden mellan människor och den i socialistisk mening fria människan har tjänat som modell. Walzer framhåller att människors fullkomliga beroende av staten som successivt växt fram är ett allvarligare problem.

Walzer menar att det finns fyra rörligheter – social, geografisk, familjemässig och politisk – som drivit fram denna utveckling och som bidragit till att olika gemenskapsband klippts av. Processerna kan samlas under det något vaga begreppet modernisering. Rörligheterna har givetvis framkallats av olika orsaker, men sammantaget har de dränerat det civila samhället på kraft.

Liberalismens bidrag till denna utveckling är den okuvade uppslutningen till marknaden. Walzer karakteriserar marknaden som ett väsen som flyter ovanpå samhällets andra sfärer och desto starkare som marknadens processer slår igenom, desto mer avlägsen blir samhällets gemenskaper. Rent schematiskt beskriver Walzer liberalismens, eller laissez faire-ideologins, problem som en rubbning av den nödvändiga balansen mellan frihet, jämlikhet och broderskap. Modellen är närmast identisk med sociologen Hans L. Zetterbergs

teori om den profana treenigheten – marknaden, staten och det civila samhället. Enkelt uttryckt menar Walzer att visst, marknaden behövs. Men den måste balanseras. Dels av jämlikhetsarrangemang som fångar upp de nödlidande i samhället, dels av en broderskapsanda som karaktärsdanar människorna.

Det är nu inte bara liberalismen som bidragit till att de fyra rörligheterna växt i styrka. Även vänstern, med sin tvungna syn på den atomiserande valfärdsstaten, har en del av skulden. I sin iver för jämlikhet har vänstern konstruerat system som ryckt undan benen för mellanmänniskliga relationer. Staten har inkräktat på både marknaden och det civila samhället, med en rubbning av den trebenta modellen som resultat.

Staten behöver marknaden

Vänsterns problem är således att de inte insett att staten också måste ha balanserande krafter, exempelvis marknaden, i sin närvaro för att kunna fungera. Inte bara i syfte att få en större kaka att fördela, utan också för att kunna få ett samhällsklimat som befördrar eftersträvarvärda ideal och dygder. Broderskapet spelar härvidlag en viktig roll. Ett syfte med den är ju att bättre rusta människor för tillvarons stundtals tyranniska ordning

En del av Walzers vitbok för ett bättre samhälle är sålunda att valfärdsstaten måste minska i omfattning. I väsentliga stycken har den redan spelat ut sin roll. Istället skall ett valfärds-samhälle växa fram i vilken graden av

delaktighet – såväl i beslut som i aktion – och frivillighet är avsevärt större. Pluralism är i denna process ett nyckelord. Walzer lyfter emellertid inte bara fram frivilligheten som en ledstjärna i välfärdssamhället, utan lägger samma tonvikt på det kollektiva ansvaret och samhällsdygderna. Mot bakgrund av detta laborerar Walzer med olika förslag på sociala hjälpverksamheter i vilka människorna i någon del av livet är tvingad att delta i arbetet. En slags medborgerlig tjänsteplikt.

Mellan maskorna

Walzer grundar i hög grad sin samhällssyn på vad som är det rätta. Ett drag om hur tillvaron kommer att utvecklas framöver smyger sig också in i resonemangen. Heterogeniteten kommer att minska och en ökad pluralism i de sociala hjälpsystemen är därför nödvändig. Emellertid får inte fokus enbart riktas på pluralismen. En lika viktig del av den framtida politiken är att utforma samhället så att jämlikheten får en verklig betydelse. Alldeles för stora grupper av människor har i marknadens och välfärdsstatens framryckningar fallit mellan de stora maskorna och hamnat snett. Det civila samhällets mellanmännsliga fångstsystem måste utrustas bättre. Det är där solidariteten bäst uttrycks.

Många vill mena att Walzer är kommunitarist. Helt klart är att inspiration hämtas därifrån, men att inlemma honom i samma fack som Michael Sandel, Charles Taylor eller

Alasdair MacIntyre framstår närmast som befängt. Uppenbara skillnader finns och Walzer är själv inte sen att påpeka dessa. Kritiken är vass. Framför allt fäster Walzer blicken på kommunitarismens paradox, att den

”
Alldeles för stora grupper av människor har i marknadens och välfärdsstatens framryckningar fallit mellan de stora maskorna och hamnat snett. Det civila samhällets mellanmännsliga fångstsystem måste utrustas bättre. Det är där solidariteten bäst uttrycks.
”

bygger på två uppfattningar om liberalismen som visserligen kan vara partiellt riktiga, men som är omöjliga att kombinera.

I många stycken är Walzers syn på samhället sympatisk. Den uttrycker en känsla för det civila samhällets karaktärsdanande funktion och fäster uppmärksamhet på att en balans mellan stat, marknad och det civila samhället behövs. Till skillnad från många tvungna lyriker av det civila samhället inser Walzer att dess ordningar inte kan lösa alla sociala problem. Staten behövs också, men räckvidden måste begränsas. Såväl liberalismen som socialismen bör ta åt

sig av dessa upplysningar.

Walzers analys brister dock i flera avseenden. Det gäller inte minst i hans syn på marknaden och liberalismen. I stundtals revolutionära ordalag försöker han beskriva marknadens jordmåner och utmålar den som tyrannisk. Liberalismen beskrivs som åtskillnadens konst och den gemenskapskänsla som dess klassiska variant ger uttryck för negligeras helt och hållet. Båda dessa drag gör att Walzers resonemang stundtals urartar.

Vänsterns idéarv

En intressant fråga att ställa sig mot bakgrund av Walzers resonemang är vilken genomslagskraft de kan ha i den svenska vänstern. Till skillnad från den amerikanska vänstern har ju den svenska varianten sedan länge byggt sitt samhällsprogram på staten och utan eftertanke bortsett från ordningarna i det civila samhället. Blickar man lite längre tillbaka i tiden kan man dock finna en svensk vänster, den tidiga arbetarrörelsen, som tydligt förstod det civila samhällets nödvändiga funktioner och som inte aktade sig för att bygga upp sociala hjälpverksamheter kring dessa. Walzers tankar kan ses som en vitalisering av detta idéarv och som en känga till den politiska modernismen som växte fram i Sverige för några decennier sedan. Gemenskapstankarna kan därför skapa en nygammal vänster eller i alla fall fungera som en provisorisk utopi.